

## Rozpravy o tělech, hlasech a stárnutí

*Konference Revisting Star Studies, Newcastle, 12. až 14. června 2013.*

Ve dnech 12. až 14. června letošního roku proběhla v Research Centre in Film & Digital Media univerzity v Newcastleu úzce specializovaná konference nazvaná „Revisiting Star Studies“. Téma hvězd, hvězdné slávy a proslulosti představuje v kinematografii trvale přítomný jev, a to nejen od jejich prvopočátků, neboť personalizovaná herecká sláva spadá samozřejmě hluboko do předkinematografického období. Od konce 70. let minulého století, kdy vyšla vlivná studie *Stars* britského teoretika Richarda Dyer<sup>1)</sup>, se ustanovilo silné kritické paradigma, analyzující primárně hollywoodské hvězdy jako nositele ideologicky kódovaných významů, maskující a zacelující jejich možné vnitřní rozpory a kontradikce a v neposlední řadě také silné identifikační vzory.

Organizátoři akce, Guy Austin (ředitel pořadajícího výzkumného centra a rovněž Centra pro výzkum moderních jazyků) a Sabrina Qiong Yu (vedoucí Oddělení východoasijských studií) z univerzity v Newcastleu, hned v zahajovací řeči nastínili důvody, které vedly k pořádání konference věnované metodě výzkumu hvězd a hvězdných systémů (tedy star studies), navíc zacílené na její kritické redefinování, zhodnocení a nalezení doposud opomíjených témat k budoucímu výzkumu. Star studies právě v posledních deseti letech provází jak snaha otevřít dosud neobjevené oblasti (národní, stárnoucí, transnacionální a etnické hvězdy), tak ambice přizpůsobit dosud platné analytické pojmy a koncepty novým mo-

dům slávy, způsobům jejího šíření a dopadům. Spolu s tím se také vynořuje řada specifických témat a otázek: Jakými způsoby lze zkoumat stále markantnější transnacionální hvězdnost? Jak popsat narůstající komodifikaci hvězdných osobností v souvislosti se vznikem sociálních sítí a YouTube? A stejně tak se nemůžeme nezeptat, zda v rámci star studies, určených především konstrukcí, reprezentací, cirkulací a recepcí významů, zbývá dost místa také pro konceptualizaci hvězd z hlediska produkčních a průmyslových faktorů.

Konference se nakonec zúčastnilo přes sedmdesát delegátů z celkem dvanácti zemí, přičemž organizátorům se pro keynote příspěvky podařilo zajistit jedny z nejznámějších jmen v oblasti star studies. Už z výběru jednotlivých keynote přednášejících bylo zřejmé, že organizátoři miní vyzdvihnout dosud opomíjená témata pro výzkum zakotvený ve star studies; pokusit se o kritické zhodnocení stále dominantní metodologie určené Dyerovou koncepcí hvězd; avšak nabídnout i inspirativní příklad užití tohoto přístupu. Oslovili tedy Neepu Majumdarovou a Yingjina Zhanga jako badatele zkoumající lokální hvězdné systémy; Pam Cookovou hledající spojnici mezi hvězdností a teorií hereckého výkonu; Ginette Vincendeau a Stephanie Dennisonovou reprezentující tradičnější přístup k hvězdné problematice. Neepa Majumdarová, autorka nedávno vydané vynikající knižní studie o indickém

1) Richard Dyer, *Stars*. London: BFI 1998. (Druhé vydání)

hvězdném systému ve 30. až 50. letech 20. století,<sup>2)</sup> poukázala na dosud opomíjený význam hlasu pro filmové hvězdy; Yingjin Zhang na případu herce Tonyho Leunga demonstroval možnosti, které přináší spojení star studies a performance studies (teorie herectví, hereckých výkonů a „vystupování“); podobně hovořila také Pam Cooková ve svém příspěvku věnovaném Nicole Kidmanové. Ginette Vincendeau i v Newcastlu zůstala u své oblíbené hvězdy Brigitte Bardotové, na jejímž příkladu pátrala po původu star studies ve frankofonním filmovědném prostředí, reprezentovaném trochu neprávem opomíjenou knihou Edgara Morina *Les Stars* z roku 1957.<sup>3)</sup> Mezi významnými badateli z oblasti výzkumu hvězdných systémů se tak poněkud ztrácela keynote přednáška Stephanie Dennisonové o brazilské ultrablond hvězdě známé jako Xuxa, ale kromě zdařilé aplikace závěrů ze studie Richarda Dyera *White*<sup>4)</sup> na specifický iberoamerický kontext neotevřela žádné další otázky pátrající po relevanci nebo redefinici zvolené metody.

I z letmého pohledu na program jasně vyplynulo, že star studies i nadále zůstávají výrazně orientovány na anglo-americké prostředí. Nikoliv jen pro tematický rozptyl příspěvků (cílených primárně na nejznámější hollywoodské osobnosti; z oblastí mimo Hollywood se nejvíce prostoru dostalo zejména asijským kinematografiím a Bollywoodu — což také příznačně odráží dosud vydané knihy a články ve sbornících, zkoumající hvězdy působící mimo Hollywood),<sup>5)</sup> ale také pro zastoupení řečníků z univerzit mimo Velkou Británii nebo Spojené státy. Z kontinentálních akademických pracovišť se akce zúčastnilo pouhých šest zástupců z celkového počtu sedmdesáti delegátů. Tato výrazná početní převaha se tedy proje-

vila jak na tematické šíři programu, tak na povaze jednotlivých příspěvků. Až na několik výjimek (například prezentace badatelky Rebeccy Naughtenové, absolventky doktorského programu pořádající univerzity, s názvem „Industriální kontexty národní hvězdnosti: španělská případová studie“ brala hereckou slávu jako svého druhu symptom odkazující k širší charakterizaci, problémům i úspěchům lokálních kinematografií) se převážně britští badatelé soustředili na textuální kritickou analýzu považující hvězdné obrazy a osobnosti zejména za ztělesnění dobově aktuálních, kulturně a společensky podmíněných hodnot. Tento přístup se sice neopírá o velkou šíři sebraného materiálu, avšak i minimum faktů dokáže skvěle interpretačně zúročit. Popis a interpretace významů a hodnot, které na sebe hvězdnost váže, tak i nadále zůstává dominantním paradigmatem.

Tato skutečnost se zvláště silně projevila u dvou panelů postavených kolem tématu stárnoucích hvězd; zatímco v prvním případě si badatelé všimali pozitivně hodnoceného stárnutí, další blok prezentací se věnoval negativně vykresleným obrazům uvádějících hvězd. Stárnutí proslulých herců a hereček je relativně nový fenomén, protože klasická éra (a zejména klasický Hollywood) nikdy nedovolila svým hvězdám proměnit mladistvý obličej ve vráscitý. Hvězdné obrazy klasického Hollywoodu tak dodnes v naší paměti přezívají zafixované v neměnných konturách a ačkoliv se našly případy, kdy hvězda tohoto období mohla dorůst ve zralou ikonu (jako v případě Barbary Stanwyckové, jak to ve svém příspěvku demonstrovala badatelka Linda Berkvensová), dominantní praxe jinak fungovala neúprosně. Generace herců a hereček, začínající svou kariéru

2) Neepa Majumdar, *Wanted Cultured Ladies Only! Female Stardom and Cinema in India, 1930's–1950's*. Champaign: University of Illinois Press 2010.

3) Edgar Morin, *Filmové hvězdy*. Bratislava: SFÚ 1962.

4) Richard Dyer, *White. Essays on Race and Culture*. London, New York: Routledge 1997.

5) Kniha Neepy Majumdarové viz poznámka 2; dále například M. Madhava Prasad, *Reigning Stars. The political Career of South Indian Cinema*. In: Lucy Fischer, Marcia Landy, *Stars. The Film Reader*. New York, London: Routledge 2004, s. 97–114 nebo Sabrina Qiong Yu, *Jet-Li: Chinese Masculinity and Transnational Film Stardom*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2012.

v 80. letech minulého století, se musí se stárnutím vyrovnávat na očích a za velkého zájmu veřejnosti. Stárnutí navíc představuje genderově, lingvisticky a vizuálně determinovaný koncept. Zatímco muži spíš „dozrávají“ a jejich fyzická atraktivita se zvyšuje (například v případě Seana Conneryho nebo George Clooneyho), herečkám se pomalu tenčí pracovní příležitosti a některé se dostanou do bludného kruhu zoufalých snah prodloužit životnost mladistvého já až bizarně nadužívanými prostředky (fitness, zdravý životní styl, móda, plastické operace). Stárnutí mužských hvězd tedy bývá nejčastěji popisováno jako úspěšné a ve zvýšené míře se toto tvrzení týká hrdinů akčního žánru, kde v poslední dekádě také dochází k výraznému redefinování zejména formou nostalgie (návraty inspirované ikonickými filmy 80. let — ROCKY BALBOA, 2006; RAMBO, 2008; POSTRADATELNÍ, 2010) nebo pomocí párování ústředního protagonisty s mladším kandidátem na post nadcházejícího akčního hrdiny (ZÁCHRANÁŘI, 2006; SMRTONOSNÁ PAST 4.0, 2007; LOOPER, 2012). U žen tento proces probíhá v trochu jiných dimenzích; u současných herečkových veličin, které už překročily padesátku a stále nezmizely v ústraní (například Meryl Streepová, Helen Mirrenová nebo Judi Denchová), dominuje akcent na herecké schopnosti. Talent chrání tyto dámy před nevhodnými kariérami rozhodnutími a také před následováním špatných hodnot; místo toho se v jejich případě klade důraz na určitý druh krásy spojený se zralostí, rodinným zázemím a také s vědomím vyšší společenské třídy.

Další panel obsahující příspěvky týkající se negativně prezentovaného stárnutí se od důrazu na autenticitu stárnoucího procesu, garantovaného nadáním a úspěchem, přesunul k čistě tělesným „nedůstojným“ obrazům. Jako ukázková případová studie zde posloužila hvězdná osobnost Melanie Griffithové, ztělesňující zejména v posledních patnácti letech negativní aspekty týkající se vulgarity, excessu a nestability; avšak, jak prezentující Lucy Boltonová dokázala, rovněž jistou dávku rezistence vůči pesimistickým předpovědím špat-

ného konce lacině působící, zapadající „osmdesátkové“ hvězdy. Podobný přístup zvolila také badatelka Sue Harrisová pro analýzu pozdní kariéry Gerarda Depardieua a zejména signifikantní pozice čerstvého skandálu byvšího francouzského patriota ve věci daňových úniků a přijetí ruského občanství. Vyjevil se tak proces postupné dehonestace kdysi milovaného „monstre sacré“, jenž se v průběhu let a následkem nejrůznějších výstředností proměnil v karikaturu sebe sama. Nicméně, jak Sue Harrisová rovněž argumentovala, tento vývoj není vlastní pouze Depardieuovi, ale odráží v sobě také širší úpadek kdysi silné francouzské maskulinní pracující třídy. Z tohoto alespoň letmého náčrtu dvou nejkonzistentnějších panelů celé konference v Newcastlu vyplývá, jak výrazně je teorie hvězd a hvězdnosti stále ukotvena v dekonstrukci a analýze přidružených kulturních a společenských významů, zatímco vnímání hvězd coby výrazných činitelů v rámci produkce a distribuce jednotlivých filmů nebo národních filmových průmyslů stále přetrvává jako marginalizovaná oblast kritického zkoumání. Pro jakéhokoliv badatele z univerzity zaměřené na empirický historický výzkum je však nesmírně poučné a přínosné vidět, kterak přiložit větší důraz na interpretační přístup k nastřádaným datům a nespolehat se na čistě výpovědní, faktografickou hodnotu shromážděné skupiny materiálů.

Jak již bylo řečeno, problematika výzkumu lokálních hvězdných systémů zůstala ve známých dimenzích již částečně probádaných národních kinematografií. Otázku, zda je možné specifické hvězdné systémy zkoumat pomocí existujícího metodologického aparátu, nejlépe ilustrovaly prezentace na téma Bollywood. Pojmy ustanovené již koncem 70. let Richardem Dyerem fungují i mimo Hollywood; jen bychom při výzkumu okrajových a národních forem hvězdnosti neměli zapomínat na lokální zvláštnosti. Úvodní keynote příspěvek, přednesený Neepou Majumdarovou, pátral po funkci hlasu v hvězdných obrazech indických herců. Indická kinematografie je, stejně jako jiné menší filmové průmysly, při distribu-

ci blockbusterů a rodinných filmů závislá na dabingu, avšak bollywoodský hvězdný systém, pravděpodobně jako jediný svého druhu na světě, připouští existenci dvou hvězdných osobností v jediném obraze na plátně. Typický film této provenience se neobejde bez pěveckých a tanečních čísel; tato však vždy představují spojení fyzického těla hvězdy a jiného hlasu. Na rozdíl od standardní hollywoodské praxe, která identitu pěvců buď skrývala (Audrey Hepburnová vs Marni Nixonová v *MY FAIR LADY*, 1964; stejná zpěvačka rovněž zpívala za Natalii Woodovou ve *WEST SIDE STORY*, 1961; nebo Deborah Kerrovou ve filmu *KRÁL A JÁ*, 1956), nebo požadovala všechny aspekty výkonu od jediného herce (*MOULIN ROUGE*, 2001; *BÍDNÍCI*, 2012), Bollywood přiznává právo na jednu roli hned dvěma „performerům“. Tuto dislokaci akustického a fyzického signifikantu nevnímá Bollywood jako problematické rozklížení výkonu; právě naopak, hlas zde slouží jako pojítka mezi různými aspekty jedné role, stejně jako ukazatel přechodu od civilnějších, dialogových scén k výrazněji stylizovaným a excesivnějším částem filmového díla. Indickou kinematografii také provází unikátní modus definovaný hinduistickým konceptem daršan. Tento termín popisuje výjimečný stav věřícího, který během modliteb zakusí opětování pohledu velebeným božstvem. Daršan již byl před lety identifikován jako jeden z klíčových stylotvorných a recepčních aspektů indické kinematografie, stávající vývoj filmového průmyslu však pokládá otázku, jak je dharshan nově artikulován v situaci, kdy největší bollywoodské hvězdy (Shahrukh Khan, Aishwarya Rai, Madhuri Dixit a další) vstupují na pole transnacionální slávy.

Mezi další potenciálně nosné oblasti budoucího výzkumu metodou star studies, naznačených alespoň jednotlivými příspěvky v Newcastleu, patřily současné transnacionální podoby slávy (Ho-

llywood a transformace národních hvězd v globálně rozpoznatelná jména), hvězdné herectví stavěné na bázi jazyka, těla a hlasu, okrajové podoby slávy (zvířata, pornografické a dětské hvězdy) či politická angažovanost filmových hvězd a multimediální „crossover“ hvězdnost. Že výzkum hvězd a hvězdných systémů představuje také dlouhodobě atraktivní a potřebný publikační záměr, bylo patrné z prezentace chystané tematické knižní série, zaštitěné BFI (British Film Institute) a editované Martinem Shinglerem a Susan Smithovou z univerzity v Sunderlandu, spoluorganizátora konference. V tuto chvíli již existuje prvních šest titulů<sup>6)</sup> od nejvýznamnějších teoretiků a historiků star studies (mimo jiné Ginette Vincendeau nebo Pam Cookové) a cílem edice je v řádu několika let pokrýt nejrozličnější aspekty dané problematiky; ať už na bázi lokální, strukturální nebo personální. Hvězdná série má dosti ambiciózní plán — vydat celkem sto knih sjednocených grafickým designem, rozměry, počtem obrázků i kapitol. I kdyby se proklamovaný záměr nepovedlo naplnit zejména co do počtu skutečně vydaných studií, star studies by z takto nastaveného projektu bezesporu profitovaly.

Ačkoliv konference „Revisting Star Studies“ byla úzce vymezenou a de facto komorní akcí (tento rys markantně vystoupil na povrch zejména při srovnání s pražskou konferencí NECS, uskutečněnou o pouhý týden později), nemělo by pořádání podobných specializovaných setkání zůstat na úrovni ojedinělé příležitosti k redefinování a revitalizaci dané metody. Jistá pravidelnost v kritickém zhodnocování hvězd a hvězdnosti je rozhodně zapotřebí; už proto, že filmové hvězdy představují jeden z nejživějších, nejrozšířenějších a nejproměnlivějších konceptů celé kinematografické instituce.

Šárka Gmitterková

6) Martin Shingler, *Star Studies. A Critical Guide*. London: BFI 2012; Susan Smith, *Elizabeth Taylor*. London: BFI 2012; Pam Cook, *Nicole Kidman*. London: BFI 2012; Ginette Vincendeau, *Brigitte Bardot*. London: BFI 2012; Lisa Shaw, *Carmen Miranda*. London: BFI 2013; Andrew Klevan, *Barbara Stanwyck*. London: BFI 2013.